

-özellikle Hasan-ı Basrî gibi itibarlı bir şahsiyetin kendilerince hatalı bir inançla anılmasını istemedikleri için- bu töhmeti Ma'bed'e yüklemiş olmalarına dayanmaktadır. Nitekim Şehristânî'nin, Hasan-ı Basrî'nin Abdülmelik b. Mervân'a gönderdiği risâlenin ona nisbetinden şüphe ederek Vâsıl tarafından yazılmış olabileceğini ileri sürmesi (*el-Milel*, I, 47) aynı endişenin ürünü olmalıdır. Bütün bunlardan çıkan sonuç Ebû Zer ekolünün bir temsilcisi olan Ma'bed'in, o günkü İslâm toplumunun bünyesinden ortaya çıkan problemlerde Emevîler'e karşı bir tepki olarak kaderi nefyetmesiyle mükellefiyetin meşrûluğunu ve hür iradeyi savunmuş olmasıdır. Onun adl ve emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker konusundaki düşünceleri Mu'tezile üzerinde geniş ölçüde etkili olmuştur.

Ma'bed el-Cühenî'nin Ebû Zer ve Muâviye b. Ebû Süfyan'dan hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Basra'da ve Medine'de yetişen âlimlerden başta asıl râvisi sayılan Mâlik b. Dînâr olmak üzere Ebû'l-Tiyâh Yezîd b. Hâmid, Abdurrahman b. Avf'ın torunu Medine kadısı Saîd b. İbrâhim, nahivci Yahyâ b. Ya'mer el-Leysî, Fîrûz ed-Dânâc, Zeyd b. Refî' ve Muâviye b. Kurre kendisinden rivayette bulunmuştur (Kâ'bî, s. 89; Kâdî Abdülcebbar, s. 334; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XVI, 797). Basralı tâbiillerin ikinci tabakasından sayılan, fıkıh ve hadis konusunda geniş bilgiye sahip olduğu belirtilen Ma'bed'in rivayetlerinin güvenilirliği ihtilâfıdır. Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim onun Kaderîler arasında en güvenilir kişi olduğunu söyler (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 225; krş. GAS, I, 135). Dârekutnî, hadisinin sahih fakat mezhebinin kötü olduğunu ifade ederken İbn Hacer sika olduğunu ve yalanla suçlanmadığını belirtir (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 226). Buna karşılık Ebû Zûr'a Ma'bed'i zayıflar arasında zikreder.

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "İmân", 1, 2; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 16; Tirmizî, "İmân", 4; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 264; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), I, 503; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV/1, s. 399-400; a.mlf., *et-Târîhu's-şagîr*, I, 204; Ebû Zûr'a ed-Dimaşkî, *Târîh* (nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kücânî), Dimaşk 1980, s. 370; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 441, 484, 547, 625; Kâ'bî, *Zikrû'l-Mu'tezile* (nşr. Fuâd Seyyid, *Fazlû'l-i'tizâl ve Tabakâtü'l-Mu'tezile* içinde), Tunus 1393/1974, s. 89, 96; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 280; İbn Hibbân, *el-Mecrûhin*, III, 35-36; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 201; Kâdî Abdülcebbar, *Tabakâtü'l-Mu'tezile* (nşr. Fuâd Seyyid, *Fazlû'l-i'tizâl ve Tabakâtü'l-*

Mu'tezile içinde), Tunus 1393/1974, s. 334, 341; Bağdâdî, *el-Fark* (Abdülhamîd), s. 18, 117, 363; Şerîf el-Murtazâ, *İnkâzû'l-beşer* (nşr. Ali Hâkanî en-Necefî), Necef 1935, s. 225; a.mlf., *Resâ'il* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Bağdad 1386/1967, s. 54; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 445; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 47; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 394-396; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XVI, 797-803; a.mlf., *Tebyînü kezîbi'l-müfterî* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Dimaşk 1347, neşreden giriş, s. 11; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 456; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 185-187; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 141; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 81-100*, s. 199-203; İbnü'l-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 133-134, 137; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 216, 225; IV, 52; V, 359; X, 225-226; a.mlf., *Li-sânü'l-Mizân*, II, 506; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, I, 200, 201; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 163-164; III, 33; Sezgin, GAS, I, 135; Ali Sâmi en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî*, Kahire 1977, I, 317-320; Hüsnî Zeyne, *el-Akl 'inde'l-Mu'tezile*, Beyrut 1978, s. 17; J. van Ess, "Ma'bed el-Cühenî", *MMLADm.*, LIII/2 (1398/1978), s. 279-312; LIII/3 (1398/1978), s. 527-560.

MUSTAFA ÖZ

MA'BED el-HUZÂÎ

(معبد الخزاعي)

Ma'bed b. Ebî Ma'bed
el-Eksem el-Huzâî

Sahâbî.

Babası Eksem b. Ebû'l-Cevn, annesi Ümmü Ma'bed Âtike bint Hâlid ve Mekke'nin fethi sırasında şehid olan dayısı Hubeyş el-Eş'ar diye tanınan Hubeyş b. Hâlid b. Sa'd da sahâbidir. Hz. Peygamber'in hicret sırasında yol üzerinde bulunan çadırlarına uğraması ve oradaki bazı gelişmelerle ilgili olarak babası ve annesinin bir kısmı mürsel olan rivayetleri bulunmaktadır (Taberânî, IV, 48-49; Hâkim, III, 9-12). Onun Basra (Nadra, Nasra) adında bir erkek ve Haliyye adında bir kız kardeşinin olduğu kaydedilir (İbn Hacer, VI, 164).

Hicret esnasında Hz. Peygamber ve yanındakiler Kudeyd'deki çadırlarına yiyecek almak için uğradıklarında Ma'bed yetişkin bir çocuktuk. Annesi Ümmü Ma'bed onlara verecek bir şeyleri bulunmadığını söyleyince Resûl-i Ekrem, orada duran yaşlı ve hasta bir koyunu (veya keçiyi) sağmak üzere Ma'bed'den bir kap getirmesini istemiş, Ümmü Ma'bed hayvanın sütünü bulunmadığını söylemesine rağmen süt kabı dolmuş, sağılan sütün bir kısmını Resûlullah, arkadaşları ve Ma'bed içmiş, bir kısmı da ev halkına bırakılmıştı. Akşam çadıra gelen eşine Ümmü Ma'bed, Hz. Peygamber'in şemâilini tasvir ederek gördüğü mucizeyi anlatmış, bu-

nun üzerine onun peygamber olduğuna karar vermişler ve İslâmiyet'i kabul ederek hicret etmişlerdir (Hamîdullah, I, 455).

Kaynaklarda Ma'bed el-Huzâî'nin önemli bir davranışından daha söz edilmektedir. Buna göre Hz. Peygamber, Uhud Gazvesi'nden sonra Mekke'ye dönmekte olan düşmanın Medine'ye âni bir baskın düzenlemesi ihtimalini dikkate alarak ordusunu toplayıp düşmanı takip etti ve hatta Hamrâülesed'e kadar gitti (bk. HAMRÂ-ÜLESED GAZVESİ). O sırada henüz müslüman olmamasına rağmen Resûl-i Ekrem'in müttefiki olan Huzâa kabilesine mensup olduğu için Hamrâülesed'e gelip uğradıkları musibetten dolayı Resûlullah'ı teselli eden Ma'bed el-Huzâî oradan ayrıldıktan sonra Mekke'ye hareket etti. Yolda Kureyş ordusuyla karşılaşan Ma'bed, onların tekrar Medine'ye dönüp sağ kalan müslümanları da öldürmeyi düşündüklerini öğrenince müslümanların büyük bir orduyla kendilerini takibe karar verdiklerini söyledi. Bunun üzerine Ebû Süfyan ordusunu acele toplayıp Mekke'ye doğru yola çıktı. Ma'bed'in, Ebû Süfyan'ın kararını değiştirmesine sebep olan bu hadisenin Uhud Gazvesi'nin ardından yaşanan bu olayla ilgili olmayıp Bedir'e ikinci defa yapılan Sevik Gazvesi'yle ilgili olduğu ve Hz. Peygamber'in ordusunun Mekkeliler'le Bedir'de karşılaşmak için yola çıktığı haberini Ebû Süfyan'a Ma'bed'in götürdüğü de kaydedilir (İbn Sa'd, II, 60; Taberî, II, 87). Hicret sırasında yaşıнын küçük olduğunu bakılarak Ebû Süfyan ordusunu Medine'ye hücum etmekten vazgeçirenin Ma'bed olamayaacağı da ileri sürülmüştür (İbn Hacer, VI, 169). Ma'bed el-Huzâî'nin Hz. Ebû Bekir devrinde Müsennâ b. Hârise kumandasındaki ordu da bulunduğu belirtilmekte (a.g.e., VI, 169), fakat onun ne zaman ve nerede vefat ettiği hakkında bilgi verilmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 108-109; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 60; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 87; İbn Hibbân, *es-Sikât* (nşr. Seyyid Şerefüddin Ahmed), [baskı yeri yok] 1395/1975 (Dârü'l-fikr), I, 236; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamîd Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut 1405/1985, IV, 48-49; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 9-12; Hattîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 306; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), Beyrut 1412, IV, 1759; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), V, 217-218; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 106-108, 319; II, 27; VI, 164, 169-170, 172-173; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 455, 487-488; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), VI, 171-176.

İBRAHİM HATİBOĞLU